

WERKEILAND LELYSTAD-HAVEN GEMEENTELIJK MONUMENT

DEEL 1: REDENGEVENDE OMSCHRIJVING

Inhoud

INLEIDING.....	4
introdactie en leeswijzer.....	4
situering en begrenzing.....	4
ontstaans- en bouwgeschiedenis	4
bescherming en waardenkaart	6
‘STENEN KAMP’ ENSEMBLE.....	7
ruimtelijke opzet en inrichting.....	7
basisgegevens.....	8
beschrijving	9
2. voormalig kantoor, keuken en beheerderswoning.....	10
basisgegevens.....	10
inleiding.....	10
beschrijving	10
3. voormalige ziekenbarak	11
basisgegevens.....	11
inleiding.....	11
beschrijving	12
4. voormalig ‘Stuurhuis’	12
basisgegevens.....	12
inleiding.....	12
beschrijving	13
5. elektriciteitshuisje	14
basisgegevens.....	14
inleiding.....	14
beschrijving	14
6. dijkvak met twee strekdammen.....	14
basisgegevens.....	14
inleiding.....	15

beschrijving	15
7. ir. M. Klasema boom	15
basisgegevens.....	15
inleiding en beschrijving.....	15
waardering ‘Stenen Kamp’ ensemble	15
inleiding	15
architectuurhistorische waarden	16
stedenbouwkundige / ensemblewaarden	17
‘WATERSTAATKUNDIG’ ENSEMBLE	18
ruimtelijke opzet en inrichting	18
8. gemaal Wortman.....	19
basisgegevens.....	19
inleiding	19
beschrijving	20
9. Noordersluis	21
basisgegevens.....	21
inleiding	21
beschrijving	21
10. stenen dienstwoningen	22
basisgegevens.....	22
inleiding	22
beschrijving	23
11. houten dienstwoningen	23
basisgegevens.....	23
inleiding	24
beschrijving	24
waardering ‘waterstaatkundig’ ensemble	24
inleiding	25
cultuurhistorische waarden	25
architectuurhistorische waarden	25
stedenbouwkundige / ensemblewaarden	26
BIJLAGE 1: WAARDERINGS CRITERIA GEMEENTE LELYSTAD.....	28
Basisnormen:.....	28
1. Architectuurhistorische criteria:.....	28
2. Stedenbouwkundige criteria:	28

3. Cultuurhistorische criteria:.....	28
BIJLAGE 2: GERAADPLEEGDE BRONNEN	29
archieven	29
internet.....	29
literatuur.....	29
rapporten / brochures.....	29

introductie en leeswijzer

Het Werkeiland Lelystad-Haven is een uniek cultuurhistorisch fenomeen dat het behouden waard is. Het beleid van de gemeente Lelystad is daar sinds 2009 ook op gericht met o.a. conserverende regelingen in het bestemmingsplan en een beeldkwaliteitsplan met specifieke welstandscriteria. Deze instrumenten worden thans niet langer voldoende geacht en daarom is het gemeentebestuur voornemens om het werkeiland een beschermde status te verlenen. Dat voornemen riep de behoefte op aan een beter inzicht in de monumentale waarden van het gebied. Dat inzicht wordt in dit tweedelige document geboden.

In deel 1 wordt beschreven wat het werkeiland zo bijzonder maakt. De bijbehorende afbeeldingen zijn opgenomen in deel 2 dat als beeldkatern fungeert. De indeling van dit document in twee hoofdstukken volgt de hoofdopzet van het werkeiland met enerzijds het semi-permanente ensemble van het 'Stenen Kamp' (Directie van de Wieringermeer, J.S.O. Meffert 1952-1956), en anderzijds het permanente 'waterstaatkundige' ensemble (Dienst der Zuiderzeewerken, D. Roosenburg 1952-1957). Beide ensembles horen onlosmakelijk bij elkaar en vormen samen de twee-eenheid van het Werkeiland Lelystad-Haven. De onderdelen van de ensembles worden gekarakteriseerd en als geheel gewaardeerd. Daarbij zijn de waarderingscriteria van de gemeente Lelystad gehanteerd, zoals opgenomen in bijlage 1. De geraadpleegde bronnen staan op een rij in bijlage 2.

situering en begrenzing

Het Werkeiland Lelystad-Haven bevindt zich in de zuidwestelijke hoek van de bebouwde kom van Lelystad, op de plek waar de Lage Dwarsvaart uitmondt in het Oostvaardersdiep. Het werkeiland is feitelijk een grotendeels verbreed stuk ringdijk waarvan de kruin iets hoger ligt dan het Oostvaardersdiep en aanzienlijk hoger dan de drooggevalen polder. Daardoor is de contour van het voormalige eiland nog duidelijk herkenbaar in het landschap, temeer omdat de zone eromheen vrij is van bebouwing.

De reikwijdte van het te koesteren werkeiland is door de gemeente Lelystad vastgelegd in het 'voornemen tot aanwijzing terreinen / objecten tot gemeentelijk monument Werkeiland'. Het afgebakende gebied concentreert zich op het centrale gedeelte van het werkeiland met het gemaal, de sluis, de dienstwoningen (noordzijde) en het 'Stenen Kamp' inclusief twee strekdammen en verbindend dijkvak (zuidzijde). Het gebied wordt begrensd door het Oostvaardersdiep aan de waterzijde, door de Houtribweg aan de polderzijde en reikt van de rotonde in het zuiden tot de kruising met de Oostvaardersdijk in het noorden.

ontstaans- en bouwgeschiedenis ¹

"In 1918 werd de Zuiderzeewet aangenomen. Deze wet voorzag in de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee. Nadat in 1930 de Wieringermeer en in 1942 de Noordoostpolder waren aangelegd, werd in de jaren vijftig van de vorige eeuw de aanleg van een derde polder - Oostelijk Flevoland - ter hand genomen.² Om de aanleg van deze polder mogelijk te maken werd op 12 juni 1950 midden in het IJsselmeer [...] begonnen met

¹ De tekst van deze paragraaf is overgenomen uit de rapportage *Waardstelling Werkeiland Lelystad-Haven*, opgesteld door de Erfgoedcommissie Lelystad d.d. 13 september 2017, en aangevuld met enkele voetnoten.

² Mede mogelijk gemaakt door de Amerikaanse Marshallhulp.

de aanleg van een zeven kilometer lang dijkvak: Perceel P.³ Eén kilometer dijkvak werd verbreed tot vijftig à honderd meter, zodat het dijkvak kon worden ingericht als werkeiland. Met dit dijkvak, dat al spoedig de naam Werkeiland Lelystad-Haven kreeg, begint de geschiedenis van Oostelijk Flevoland en natuurlijk ook die van Lelystad.

De aanleg van Werkeiland Lelystad-Haven was noodzakelijk voor de bouw van gemaal Wortman, dat samen met gemaal Colijn bij Ketelhaven en gemaal Lovink bij Harderwijk Oostelijk Flevoland moest leegpompen. Bij het gemaal werd ook een schutsluis gebouwd ten behoeve van het scheepvaartverkeer tussen het Oostvaardersdiep en de wateren van de nieuw aan te leggen polder. Tot de sluis en het gemaal behoren ook de woningen van het personeel dat belast was met het bedienen van de sluis en het laten draaien van het gemaal. [...]. Tevens zou vanaf het werkeiland in zuidelijke en noordelijke richting worden gewerkt aan de aanleg van de negentig kilometer lange ringdijk van Oostelijk Flevoland. Het werkeiland diende verder voor de aanvoer en tijdelijke opslag van bouwmaterialen. Voor de bouwvakkers en polderwerkers kwamen op Werkeiland Lelystad-Haven tijdelijke verblijven. In 1951 werd een houten arbeiderskamp in gebruik genomen. De arbeiders woonden in houten barakken die uit de Noordoostpolder afkomstig waren. Gedurende de werkdagen woonden hier meer dan honderd man. In 1953 werd het werkeiland voorzien van een stenen arbeiderskamp. Dit verving het eerste kamp, dat in 1958 werd afgebroken.⁴ In 1958 werden voor enkele personeelsleden en hun gezinnen aan de noordzijde van het werkeiland nog een aantal gezinsbarakken gebouwd. [...].

De aanleg van het gemaal, de sluis en de dijk gebeurde overigens onder de verantwoordelijkheid van de Dienst der Zuiderzeewerken (ZZW).⁵ ZZW gaf uitvoering aan de aanleg van de IJsselmeerpolders. Beide kampen werden echter beheerd door de afdeling Kampbeheer van de Directie van de Wieringermeer [...] verantwoordelijk voor de ontginning en sociaaleconomische opbouw van de polders.⁶ Aanvankelijk viel het werkeiland bestuurlijk onder de landdrost van het openbaar lichaam de Noordoostelijke Polder. Op 10 november 1955 werd de wet op het openbaar lichaam voor de Zuidelijke IJsselmeerpolders (ZIJP) van kracht en viel het werkeiland onder de landdrost van de ZIJP.

De oorsprong van Lelystad ligt op Werkeiland Lelystad-Haven. Lelystad-Haven was in de eerste jaren alleen over water bereikbaar. Op 28 oktober 1954 werd de Knardijk gesloten en werd het werkeiland verbonden met het oude land. En met de ingebruikname van de klinkerweg op de Knardijk op 1 juli 1955 werd het mogelijk om met de auto naar het werkeiland te rijden. Op 13 september 1956 werd de ringdijk van Oostelijk Flevoland gesloten en stelde koningin Juliana het gemaal Wortman in werking. Op 29 juni 1957 viel Oostelijk Flevoland officieel droog. In 1964 werd in de directe omgeving van Werkeiland Lelystad-Haven begonnen met de bouw van de nieuwe stad Lelystad.”

³ Daaraan vooraf ging de plaatsing van een dukdalf op de plek waar de Kadastrale Dienst op 31 oktober 1949 een zogenaamd Snelliuspunt had bepaald als meetpunt voor de inpoldering. Zestig jaar later werd voor hotel 'De Lange Jammer' een replica van deze dukdalf onthuld.

⁴ Laatste stille getuigen van dit eerste 'houten kamp' zijn een schietwilg die in 1950 ontsproot uit een piketpaaltje van wilgenhout (de oudste boom van Lelystad, vernoemd naar ingenieur Marten Klasema) én de scheepsbel die nu in een stalen frame voor hotel 'De Lange Jammer' staat.

⁵ De Dienst der Zuiderzeewerken had op het werkeiland een eigen kantoor en een pension annex restaurant voor de ambtenaren. Deze gebouwen zijn er niet meer.

⁶ Het werkeiland beschikte over openbare voorzieningen als drinkwater, elektriciteit, telefoon en afvalverwerking. Naast woonvoorzieningen stonden er een keuken, kantine, ziekenbarak, kantoorgebouw, pension/restaurant, (kleuter)school, kerkgebouw en postkantoor.

bescherming en waardenkaart

Met de aanwijzing van het Werkeiland Lelystad-Haven als beschermd monument erkent de gemeente Lelystad expliciet de bijzondere waarden van dit gebied. Het doel ervan is om de karakteristieke ruimtelijke kwaliteit van het werkeiland in de toekomst te borgen. Dit wil niet zeggen dat het gebied onder een glazen stolp gaat. Nieuwe ontwikkelingen blijven mogelijk. Die dynamiek is immers kenmerkend voor het werkeiland omdat er sinds de aanleg continu aan werd gesleuteld en ingespeeld op de veranderende behoeften. Bij nieuwe ruimtelijke ingrepen zal wel zorgvuldig moeten worden gekeken naar de bestaande kwaliteiten en daarop worden afgestemd. Deze cultuurhistorisch-ruimtelijke kwaliteiten worden daarom in dit document beschreven en gewaardeerd, en zijn voor zover mogelijk ingetekend op een waardenkaart.

ruimtelijke opzet en inrichting

Het 'Stenen Kamp' ligt direct ten zuiden van de Noordersluis op het Werkeiland Lelystad-Haven. Het werkeiland is een grotendeels verbreed stuk ringdijk waarvan de vlakke kruin iets hoger ligt dan het waterpeil van het Oostvaardersdiep en aanzienlijk hoger ligt dan het maaiveld van de drooggevalle polder. De contour van het voormalige eiland is rondom nog steeds duidelijk afleesbaar aan de helling van het dijkta-
lud. Het talud van basaltbrokken wordt thans grotendeels aan het zicht onttrokken door gras, hetgeen de scheidslijn minder hard en duidelijk heeft gemaakt. De beleving van de eilandcontour wordt versterkt door de onbebouwde zone eromheen én door rijen bomen langs delen van het talud. Die bomen behoren overigens niet tot de oorspronkelijke aanleg want die voorzag alleen in een blokvormige groep bomen tegenover het huidige hotel 'De Lange Jammer' (niet gerealiseerd, thans parkeerterrein) en een bomenrij langs de Sluisstraat om de woonbarakken af te schermen van de toenmalige bouwput rond het gemaal (niet gerealiseerd, thans enkele bomen tussen de parkeervakken).

De vlakke kruin van het verbrede stuk dijk is grotendeels ingezaaid met gras ('groene loper' op de waardenkaart) en wordt doorsneden door wegen met klinkerbestrating, waarbij de Oostvaardersdijk als hoofdroute de flank van het werkeiland volgt. Ondanks deze constante basis heeft de buitenruimte op het werkeiland meerdere gezichten en sferen, met duidelijke verschillen tussen de water- en landzijde, en duidelijke verschillen tussen de noord- en zuidzijde van het werkeiland.

Karakteristiek is het onderscheid tussen de gemoedelijke rust van de woonclusters aan de landzijde van het werkeiland met een informele groen ingerichte rand, en de levendige bedrijvigheid van het voorzieningen- cq. werkgedeelte aan de waterzijde van het werkeiland met een stenig kadefront. Halverwege de jaren zestig van de 20^e eeuw is daar een lage keermuur gebouwd, die in 1992 is vervangen door de huidige hogere betonnen waterkering voor de verlaagde kade van de jachthaven.

Karakteristiek is het onderscheid tussen het semi-permanente karakter van het 'Stenen Kamp' ensemble aan de zuidzijde van het werkeiland (domein van de Directie van de Wieringermeer) en het permanente karakter van het 'waterbouwkundige' ensemble aan de noordzijde van het werkeiland (domein van de Dienst der Zuiderzeewerken), beide gerealiseerd in de periode 1952-1957. Dat onderscheid wordt nog versterkt door de architectonische handschriften, respectievelijk het ambachtelijke traditionalisme van architect Meffert ('Stenen Kamp') en de functionele zakelijkheid van architect Roosenburg (gemaal e.o.).

Karakteristiek voor de kleinschalige woonclusters op het werkeiland is de losse, verspringende groepering van de gebouwen in, aan of rond grote collectieve groenvoorzieningen. Dat collectieve groen heeft een informeel open karakter en bestaat in hoofdzaak uit gazons met enkele solitaire bomen, kruisende voetpaden (betonnen trottoirtegels), smalle plantvakken en/of hagen rondom. Daar zijn in het 'Stenen Kamp' erfscheidingen aan toegevoegd (hagen, enkele houten schuttingen): detonerend maar begrijpelijk gezien de omvorming ervan tot individuele particuliere woningen met privétuintjes. Als tegenhanger van de openheid van het centrale groene 'erf' was een blokvormige dichte boomgroep gedacht op de huidige parkeerplaats tegenover hotel 'De Lange Jammer'. Die groep bomen is overigens nooit gerealiseerd.

Karakteristiek is het lineaire karakter van het dijkvak en – haaks daarop – de twee strekdammen ter bescherming van de voor anker liggende schepen in de haven. Rondom het gemeenschappelijke groene erf is het ‘Stenen Kamp’ gegroepeerd. Dat ensemble bestaat uit de volgende onderdelen die hierna worden beschreven:

- voormalige woonbarakken
- voormalig kantoor, keuken en beheerderswoning
- voormalige ziekenbarak
- voormalig ‘Stuurhuis’
- elektriciteitshuisje

Aansluitend op het ‘Stenen Kamp’ nog de volgende onderdelen:

- dijkvak met haaks daarop twee strekdammen
- ir. M. Klasema boom

1. voormalige woonbarakken

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Pioniersstraat 1-12, Sluisstraat 21-31
oorspronkelijke functie	woonbarakken
huidige functie	woningen
opdrachtgever	Directie van de Wieringermeer
ontwerper	J.S.O. Meffert
ontwerp-/bouwjaar	1952 /1952-1953 (renovatie 2006-2007)
bouwstijl	traditionalisme
typologie	semi-permanente barak

inleiding

De woonbarakken maken deel uit van het ‘Stenen Kamp’ en waren bedoeld voor de huisvesting van arbeiders die werkten aan de dijken, het gemaal, de sluis en de ontginning van de Oostelijke Flevopolder. Later zouden deze barakken ook nog dienst kunnen doen bij de aanleg van de Zuidelijke Flevopolder en/of de Markerwaard, zo was de gedachte. Daarom werden ze uitgevoerd in semi-permanente bouw, allemaal naar ontwerp in traditionalistische stijl van bouwkundige J.S.O. Meffert die in dienst was bij de bouwkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer. De zes barakken zijn uitgevoerd in twee typen die sterk op elkaar lijken.

- Vier woonbarakken waren elk bestemd voor 48 arbeiders verdeeld over zes 8-persoons slaapzalen met zes woonkamers en - per twee units - een entreehal met wastafels en twee toiletten. Tussen twee units bevond zich een smalle beuk met berging en drooglokaal (herkenbaar aan de dubbele openslaande deuren). Deze vier barakken hebben als adres: Pioniersstraat 1-5, 7-11, 2-6 en Sluisstraat 21-25.
- Twee woonbarakken waren elk bestemd voor 10 ploegbazen en 32 arbeiders. Het gedeelte voor de arbeiders was identiek aan dat van de andere barakken: 8-persoons slaapzalen met woonkamers en gemeenschappelijke entreehallen met wastafels en twee toiletten. Het gedeelte voor de ploegbazen bestond uit een woonkamer en meerdere slaap- en werkkamers aan weerszijden van een middengang met de ontsluiting in de

kopgevel van de barak. Tussen beide gedeelten lag een smalle beuk met douches. Deze twee barakken hebben als adres: Pioniersstraat 8-12 en Sluisstraat 27-31.

Deze barak-indeling bestaat niet meer sinds 2006-2007 toen ze allemaal zijn verbouwd tot woningen (drie stuks per barak). Het onderscheid tussen de twee baraktypen is nog wel herkenbaar aan het exterieur: het eerste type heeft alle voordeuren in de langsgevel, en het tweede type heeft ook een voordeur in de kopgevel en een stel afwijkende ramen in de langsgevels. Ook de hoofdvorm en de gevelindeling van de barakken zijn nog goeddeels intact. Niettemin heeft de verbouw ook consequenties gehad voor het exterieur. De belangrijkste toevoegingen en wijzigingen in het gevelbeeld zijn:

- Toevoeging van dakkapellen en installatiepijpjes in alle dakschilden. Voor deze dakkapellen hebben de kleinere oorspronkelijke dakkapellen van het voormalige 'Stuurhuis' model gestaan.
- Vervanging van alle ramen in kunststof exemplaren met dieptewerking en plakroeden conform de oorspronkelijke indeling.
- Vergroten van ramen en wijzigen van ramen in deuren in de achtergevels: alle oorspronkelijke gevelopeningen zijn naar beneden doorgetrokken.
- Vernieuwing van alle buitendeuren conform de oorspronkelijke exemplaren.
- Toevoeging van een tussenlid met plat dak tussen de barakken.

beschrijving

Verzameling van zes voormalige woonbarakken uitgevoerd in twee typen.

- Het eerste type bestaat uit een rechthoekig gebouw van één bouwlaag onder langgerekt schilddak. Het schilddak is gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen, watert af via houten bakgoten op gesneden klossen en heeft op de nok enkele gemetselde schoorstenen. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen, gemetseld in blokverband en voorzien van hoeklisenen in halfsteensverband. De kopgevels zijn blind uitgevoerd. De deuren en ramen in de langsgevels hebben formaten die zich voegen in het stramien van het blokverband. Het principe van een entree tussen twee ramen wordt aan de voorzijde drie keer herhaald, en één keer onderbroken door een dubbele openslaande deur. De entree bestaat uit een houten deur gevat in een betonnen raamwerk met zij- en bovenlichten. Het raam bestaat uit een kruiskozijn met vierruits ramen (oorspronkelijk houten schuif- en kiepramen, thans kunststof kiepramen). Het principe van een tuindeur tussen twee ramen wordt aan de achterzijde herhaald, en één keer onderbroken door een dubbele openslaande deur (oorspronkelijk was hier sprake van het principe 8-ruits schuifraam tussen vierruits ramen; deuren ontbraken).
- Het tweede type is identiek aan het eerste, met uitzondering van één kopse kant waar de unit voor de ploegbazen zich bevond. Daar zit de entree met zij- en bovenlichten niet in de langsgevel maar in de kopgevel, en is de rangschikking van de ramen onregelmatiger.

Het kleurgebruik van het schilderwerk lijkt conform de oorspronkelijke situatie, voor zover dat te verifiëren is op basis van historische zwart-witfoto's. De recente wijzigingen en toevoegingen die in de inleiding staan opgesomd, worden hier niet herhaald.

2. voormalig kantoor, keuken en beheerderswoning

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Pioniersstraat 15
oorspronkelijke functie	kantoor, keuken en beheerderswoning
huidige functie	hotel 'De Lange Jammer'
opdrachtgever	Directie van de Wieringermeer
ontwerper	J.S.O. Meffert
ontwerp-/bouwjaar	1952 / 1952-1953 (uitbreiding 1963, verbouw 1996)
bouwtijl	traditionalisme
typologie	semi-permanente barak

inleiding

Dit samengestelde gebouw maakt deel uit van het 'Stenen Kamp', bood huisvesting en kantoorruimte aan de beheerder van het kamp, alsmede onderdak aan de centrale keuken die maaltijden verschaftte aan alle arbeiders die op het werkeiland werkten en woonden. Het idee was dat de barakken van het 'Stenen Kamp' later nog van dienst konden zijn bij de aanleg van de Zuidelijke Flevopolder en/of de Markerwaard. Daarom werden ze uitgevoerd in semi-permanente bouw, allemaal naar ontwerp in traditionalistische stijl van bouwkundige J.S.O. Meffert die in dienst was bij de bouwkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer.

In de oorspronkelijke opzet had dit gebouw een L-vormige opzet met de keuken in de hoofdbouw, het kantoor in de smallere en lagere voorbouw en de woning in de zijbouw met een bijkeuken als verbindend tussenlid. Ter plaatse van het kantoortje is in 1963 een forse vervangende uitbreiding gerealiseerd waarbij de hoofdbouw is verlengd én voorzien van twee zijwaartse uitbouwen. Deze uitbreiding blokkeert de centrale groene ruimte van het 'Stenen Kamp', die sindsdien in twee helften is opgedeeld. Nadat het gebouw in 1996 een hotel werd ging het interieur op de schop maar bleef de hoofdvorm van de voormalige keuken en woning goeddeels intact. De verbouw had ook consequenties voor het exterieur. De belangrijkste toevoegingen en wijzigingen in het gevelbeeld zijn:

- Slopen van het tussenlid (de voormalige bijkeuken) tussen de beheerderswoning en de keuken. Sindsdien staat de beheerderswoning rondom vrij.
- Toevoeging van een dakkapel en installatiepijpjes in de dakschilden. Voor deze dakkapel hebben de kleinere oorspronkelijke dakkapellen van het voormalige 'Stuurhuis' model gestaan.
- Wijziging van de gevelindeling waarbij diverse openingen zijn dichtgemetseld (herkenbaar aan de lichtere kleur baksteen), nieuwe openingen zijn gemaakt en bestaande openingen zijn vergroot (veelal verlengd naar beneden).
- Vervanging van alle ramen door exemplaren met een gewijzigde indeling en andere kleuren (beweegbare delen nu donkergroen in plaats van wit).
- Vernieuwing en toevoeging van buitendeuren, afwijkend van de oorspronkelijke exemplaren.

beschrijving

Alleen de huidige achterbouw dateert uit de oorspronkelijke bouwtijd van het 'Stenen Kamp', dat wil zeggen de oorspronkelijke keuken en flankerende woning (thans

hotelkamers). De voorbouw is later toegevoegd en wordt daarom niet beschreven en gewaardeerd.

- Het voormalige keukengedeelte bestaat uit een rechthoekig gebouw van één bouwlaag onder langgerekt schilddak. Het schilddak is gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen en watert af via houten bakgoten op gesneden klossen. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen, gemetseld in blokverband en voorzien van hoeklisenen in halfsteensverband. De deuren en ramen hebben formaten die zich voegen in het stramien van het blokverband. De transformatie tot hotel heeft geleid tot een sterk gewijzigde gevelindeling met extra deuren en ramen, vergrote ramen en vernieuwde ramen met een gewijzigde indeling.
- Het voormalige woongedeelte staat sinds de sloop van het tussenlid rondom vrij en bestaat uit een rechthoekig gebouw van één bouwlaag onder zadeldak. Het zadeldak is gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen, voorzien van windveren, watert af via houten bakgoten op gesneden klossen en heeft een gemetselde schoorsteen op het uiteinde van de nok. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen, gemetseld in blokverband en voorzien van hoeklisenen in halfsteensverband. De deuren en ramen hebben formaten die zich voegen in het stramien van het blokverband. De transformatie tot hotel heeft geleid tot een sterk gewijzigde gevelindeling met extra deuren en ramen, vergrote ramen, dichtgemetselde ramen en vernieuwde ramen met een gewijzigde indeling.

3. voormalige ziekenbarak

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Pioniersstraat 53;55
oorspronkelijke functie	ziekenbarak
huidige functie	woningen
opdrachtgever	Directie van de Wieringermeer
ontwerper	J.S.O. Meffert
ontwerpjaar	1952 /1952-1953
bouwstijl	traditionalisme
typologie	semi-permanente barak

inleiding

De ziekenbarak maakt deel uit van het 'Stenen Kamp' en was bedoeld voor de medische verzorging van de arbeiders op het werkeiland. Het idee was dat de barakken van het 'Stenen Kamp' later nog van dienst konden zijn bij de aanleg van de Zuidelijke Flevopolder en/of de Markerwaard. Daarom werden ze uitgevoerd in semi-permanente bouw, allemaal naar ontwerp in traditionalistische stijl van bouwkundige J.S.O. Meffert die in dienst was bij de bouwkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer.

De voormalige ziekenbarak lijkt veel op de woonbarakken maar is iets korter en had vanzelfsprekend een andere indeling: links een grote ziekenzaal (negen bedden), rechts de dokterspraktijk (wacht-, onderzoeks- en verbandkamer, apotheek en ruimte voor oudheidkundige vondsten!) en in het midden de woonvertrekken van de dokter.

Deze indeling bestaat niet meer sinds 2006-2007 toen deze barak is verbouwd tot woningen (twee stuks). De hoofdvorm en de gevelindeling zijn echter nog goeddeels intact. Wel heeft de verbouwing consequenties gehad voor het gevelbeeld. De belangrijkste toevoegingen en wijzigingen daarin zijn:

- Toevoeging van dakkapellen en installatiepijpjes in het dak. Voor de dakkapellen hebben de kleinere oorspronkelijke dakkapellen van het voormalige 'Stuurhuis' model gestaan, met uitzondering van een brede plat gedekte dakkapel in het achterschild van nummer 55.
- Vervanging van alle ramen in kunststof exemplaren met dieptewerking en plakroeden conform de oorspronkelijke indeling.
- Vergroten van ramen en wijzigen van ramen in deuren: naar beneden doortrekken van de oorspronkelijke gevelopeningen. Maar ook het wijzigen van een dubbele deur in een raam.
- Vernieuwing van alle buitendeuren conform de oorspronkelijke exemplaren.

beschrijving

De voormalige ziekenbarak is een rechthoekig gebouw van één bouwlaag onder langgerekt schilddak. Het schilddak is gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen en watert af via houten bakgoten op gesneden klossen. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen, gemetseld in blokverband en voorzien van hoeklisenen in halfsteensverband. De zuidelijke kopgevel is blind uitgevoerd. De deuren en ramen in de overige gevels hebben formaten die zich voegen in het stramien van het blokverband. Anders dan bij de woonbarakken ontbreekt bij de ziekenbarak een ritmische regelmaat in de ordening van deze gevelelementen. Wel zijn dezelfde typen deuren en ramen toegepast: houten voordeuren, openslaande dubbele bergingsdeuren, 8- en 12-ruits ramen (oorspronkelijk houten schuif- en kiepramen, thans kunststof kiepramen). Het kleurgebruik van het schilderwerk lijkt conform de oorspronkelijke situatie, voor zover dat te verifiëren is op basis van historische zwart-witfoto's. De recente wijzigingen en toevoegingen die in de inleiding staan opgesomd, worden hier niet herhaald.

4. voormalig 'Stuurhuis'

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Oostvaardersdijk 29;31;33
oorspronkelijke functie	gebouw voor geestelijke verzorging en bestuur
huidige functie	drie woningen
opdrachtgever	Directie van de Wieringermeer
ontwerper	J.S.O. Meffert
ontwerp-/bouwjaar	1954 / 1955-1956 (renovatie 2006-2007)
bouwtijl	traditionalisme
typologie	semi-permanente barak

inleiding

Het voormalige 'Stuurhuis' maakt deel uit van het 'Stenen Kamp', was bedoeld voor de geestelijke verzorging van de arbeiders op het werkeiland en bood tevens onderdak aan het

bestuur van de nieuwe polder. Het idee was dat de barakken van het 'Stenen Kamp' later nog van dienst konden zijn bij de aanleg van de Zuidelijke Flevopolder en/of de Markerwaard. Daarom werden ze uitgevoerd in semi-permanente bouw, allemaal naar ontwerp in traditionalistische stijl van bouwkundige J.S.O. Meffert die in dienst was bij de bouwkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer.

Het voormalige 'Stuurhuis' lijkt veel op de woonbarakken maar is iets minder diep, heeft een hoger opgetrokken middengedeelte en had vanzelfsprekend een andere indeling: volgens de bouwtekening drie kerkzalen met consistorie cq. sacristie op een rij voor respectievelijk de gereformeerde, hervormde en katholieke geloofsgemeenschappen. In de praktijk werd de grote kerkzaal in het midden gebruikt door de gezamenlijke protestantse kerken en nam het bestuur van de nieuwe polder haar intrek in de linker vleugel.

Deze opzet bestaat niet meer sinds 2006-2007 toen deze barak is verbouwd tot drie woningen. De hoofdvorm en de gevelindeling zijn echter nog goeddeels intact. Wel heeft de verbouwing consequenties gehad voor het gevelbeeld. De belangrijkste toevoegingen en wijzigingen daarin zijn:

- Toevoeging van dakkapellen en installatiepijpjes in het dak. Voor de dakkapellen hebben de kleinere oorspronkelijke dakkapellen in het verhoogde middendeel model gestaan.
- Vervanging van de ramen in kunststof exemplaren met dieptewerking en plakroeden conform de oorspronkelijke indeling.
- Vergroten van ramen en wijzigen van ramen in deuren en v.v.: veelal naar beneden doortrekken van de oorspronkelijke gevelopeningen.
- Vernieuwing van alle buitendeuren, afwijkend van de oorspronkelijke exemplaren ook qua kleur. Bovendien zijn zij- en bovenlichten toegevoegd aan de voordeuren van de nummers 29 en 33. Vooral door deze ingreep is het karakteristieke onderscheid tussen het Stuurhuis en de woonbarakken kleiner geworden.

beschrijving

het voormalige 'Stuurhuis' is een rechthoekig gebouw van één bouwlaag onder langgerekt schilddak, met een iets hoger opgetrokken middendeel onder zadeldak. De daken zijn gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen, wateren af via houten bakgoten op gesneden klossen en hebben gemetselde schoorstenen op de nok. De gevels zijn opgetrokken in rode baksteen en gemetseld in blokverband. De hoeklisenen en het hogere middendeel met flankerende entrees zijn gemetseld in halfsteensverband. Het hogere middendeel is bovendien geaccentueerd door een gemetseld 'stippelpatroon' van vlakke baksteenkanten. De beide kopgevels zijn blind uitgevoerd, met uitzondering van een reeks van vier kleine vierkante raampjes. Aan de zuidzijde is één daarvan vergroot tot een 8-ruits raam. De deuren en ramen in de langsgevels hebben formaten die zich voegen in het stramien van het blokverband. De indeling en symmetrie in het gevelbeeld zijn goeddeels bewaard gebleven. Daarentegen zijn de deuren en ramen sinds de verbouw op onderdelen behoorlijk gewijzigd (zie inleiding). De kunststof ramen refereren aan de oorspronkelijke houten exemplaren, en bij de compleet gewijzigde voordeuren is aangesloten bij de exemplaren van de woonbarakken. Het kleurgebruik van het schilderwerk lijkt conform de oorspronkelijke situatie, met uitzondering van de voordeuren die op historische zwart-witfoto's een aanzienlijk lichtere kleur lijken te hebben. Alle recente wijzigingen en toevoegingen die in de inleiding staan opgesomd, worden hier niet herhaald.

5. elektriciteitshuisje

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Oostvaardersdijk 25
oorspronkelijke functie	elektriciteitscentrale
huidige functie	transformatorgebouw
opdrachtgever	Directie van de Wieringermeer
ontwerper	onbekend
ontwerp-/bouwjaar	1952 /1953 (circa)
bouwstijl	traditionalisme
typologie	semi-permanente bouw

inleiding

De voormalige elektriciteitscentrale maakt deel uit van het 'Stenen Kamp' en was bedoeld voor de elektriciteitsvoorziening van de gebouwen en de kustverlichting op het werkeiland. In het gebouw stonden twee dieselaggregaten van 30 pk en een reserve dieselmotor van 100 pk. Op 1 december 1957 werd het werkeiland aangesloten op het Gelderse elektriciteitsnet. Het idee was dat de barakken van het 'Stenen Kamp' later nog van dienst konden zijn bij de aanleg van de Zuidelijke Flevopolder en/of de Markerwaard. Daarom werden ze uitgevoerd in semi-permanente bouw. De traditionalistische bouwtrant van de overige barakken is ook herkenbaar bij dit elektriciteitshuisje maar dan soberder, vermoedelijk omdat het een functioneel nutsgebouwtje betrof. Bouwtekeningen zijn in het archief niet aangetroffen, maar het lijkt erop dat de hoofdvorm en de gevelindeling nog oorspronkelijke zijn.

beschrijving

Het gebouw heeft één bouwlaag op T-vormig grondplan. De bakstenen gevels zijn gemetseld in halfsteensverband, onderlangs voorzien van een gecementeerde plint en op twee plekken verzwaaard door lisenen. De kopgevels zijn blind. De voorgevel aan de noordzijde lag aanvankelijk direct aan de straat, maar enkele jaren later is de Oostvaardersdijk iets verlegd. Aan deze zijde bevinden zich grote openslaande deuren: rechts een hoge stalen deur gevat in een gecementeerde omlijsting, links een vernieuwde deur onder betonnen latei. In de achtergevel bevinden zich links twee stalen loopdeuren onder betonnen lateien en twee kleine ventilatierooster, en rechts twee rechthoekige staande vensters onder rollagen. Vooral het gesloten karakter, de stalen deuren, de waarschuwingsboordjes en de ventilatieroosters verlenen het gebouw een 'geheimzinnige' industriële uitstraling. Het dak bestaat uit twee haaks kruisende zadeldaken met overstek (houten klossen en windveren). Het dak is gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen en watert af via zinken mastgoten.

6. dijkvak met twee strekdammen

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	tracé Houtribweg - Oostvaardersdijk
oorspronkelijke functie	dijkvak, strekdammen

huidige functie	dijkvak, strekdammen
opdrachtgever	Dienst der Zuiderzeewerken
bouwjaar	1950-1951

inleiding

Het gedeeltelijk verbrede dijkvak dateert uit 1950-1951, was tot oktober 1954 feitelijk een eiland en werd toen via de Knardijk verbonden met het vasteland. Op het thans onbebouwde smalle gedeelte van het dijkvak ten zuiden van het 'Stenen Kamp' stond van 1951 tot 1958 het eerste arbeiderskamp met houten barakken: het 'Houten Kamp' (in 1958 volledig gesloopt). Aan de IJsselmeerzijde van het dijkvak lag de haven die werd beschermd door twee strekdammen.

beschrijving

langgerekt dijkvak van basaltblokken begroeid met gras. De lagere strekdammen haaks daarop zijn eveneens van basaltblokken en grotendeels begroeid. Op het uiteinde van beide dammen een havenlicht, en aan het begin van de dammen een kogelvormige metalen bolder voor het vastleggen van schepen (verwijderd bij de noordelijke strekdam).

7. ir. M. Klasema boom

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Houtribweg
oorspronkelijke functie	piketpaaltje
huidige functie	boom (schietwilg – Salix Alba)
plantjaar	1950

inleiding en beschrijving

Het verhaal gaat dat tijdens de bouw van het 'Houten Kamp' een piketpaaltje van wilgenhout in de grond werd gestoken. Dat paaltje botte uit, wortelde in het dijkvak en groeide uit tot een volwassen boom. De schietwilg (Salix Alba) werd in 1974 vernoemd naar ingenieur Marten Klasema die als medewerker van de Dienst der Zuiderzeewerken leiding gaf aan de bouw van de dijken rond de polder Oostelijk Flevoland. De boom is al geruime tijd ziek maar wordt gekoesterd als oudste boom van Lelystad.

waardering 'Stenen Kamp' ensemble ⁷

inleiding

Het Werkeiland Lelystad-Haven als geheel is van belang als essentieel onderdeel van het Zuiderzeeproject in het algemeen en de Flevopolder in het bijzonder: een civieltechnisch hoogstandje met als primaire doel nieuw landbouwareaal te creëren. Het werkeiland is de spin in het web van het Zuiderzeeproject omdat daar de ringdijken van de drie geplande

⁷ Hierbij zijn de waarderingscriteria gehanteerd zoals opgesteld door de gemeente Lelystad (zie bijlage 1).

polders bij elkaar komen. Het werkeiland biedt bovendien een compleet en behoorlijk gaaf beeld met hoge belevingswaarde van een ringdijk, strekdammen, gemaal, sluis, dienstwoningen, arbeiderskamp en voorzieningen. Deze in samenhang ontworpen elementen herinneren aan de immense inspanningen die in de pionierstijd nodig waren om Flevoland aan te leggen.

Van het semi-permanente 'Stenen Kamp' uit de periode 1952-1956 resteren de voormalige woonbarakken (zes), de keuken annex beheerderswoning, de ziekenbarak, het 'Stuurhuis' en het elektriciteitshuisje. Dit ensemble is van algemeen belang wegens zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap en cultuurhistorische waarde, en meer in het bijzonder vanwege de volgende overwegingen.

cultuurhistorische waarden

- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang voor de nederzettingsgeschiedenis van Lelystad: hier ligt – weliswaar buiten het stedenbouwkundig plan van C. van Eesteren - een belangrijke bakermat van de stad.
- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang vanwege het tijdelijk geïsoleerde en daardoor zelfvoorzienende pionierskarakter uit de begintijd. Dat is nog herkenbaar in de semi-permanente uitstraling van de architectuur en de grote verscheidenheid aan functionele typen gebouwen voor wonen, eten, zorg, geloof en openbaar nut.
- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang als zichtbare en beleefbare herinnering aan de gemeenschap van arbeiders die van hieruit jarenlang hebben gewerkt aan de inpoldering van Oostelijk Flevoland. Het naoorlogse optimisme over de maakbaarheid van ons landschap – financieel mede mogelijk gemaakt door de Amerikaanse Marshallhulp - krijgt op deze plek een menselijk gezicht.

architectuurhistorische waarden

- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang omdat het helemaal en consequent is uitgevoerd in één duidelijk herkenbare architectuurstijl, namelijk: het traditionalistische ontwerphandschrift van bouwkundige J.S.O. Meffert die in dienst was bij de bouwkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer. Behoud van die complexmatige uniformiteit is cruciaal (zie tevens volgend punt).
- Alle gebouwen van het 'Stenen Kamp' ensemble zijn in meer of mindere mate verbouwd en/of herbestemd. Dat is de redding van het ensemble geweest. Tegelijkertijd is er daardoor ook veel gewijzigd, waardoor de monumentale waarde van de interieurs volledig en die van de exterieurs op onderdelen verloren is gegaan (met name de deuren en ramen). Niettemin is de architectonische en typologische essentie over de hele linie van het 'Stenen Kamp' nog herkenbaar in de volgende te respecteren kernkwaliteiten:
 - De eenduidige rechthoekige lage hoofdvormen zonder uit- of aanbouwen.
 - De langgerekte, flauw hellende schild- en zadeldaken (dakcapellen zijn ondergeschikt aan de eenheid van het doorgaande gesloten dakvlak).
 - Het over de hele linie van het ensemble consequent doorgevoerde ambachtelijke gevelbeeld met bakstenen gevels (rood), houten bakgoten, klossen en windveren (wit) en keramische dakpannen (oranje).
 - De semi-permanente kampuitstraling, zoals die in de architectuur tot uitdrukking komt in de gebouwtypen (lage langgerekte barakken), in het collectieve complexmatige karakter (uniforme herhaling van meerdere units met identieke

gevelementen) en in het metselwerk (enkelsteens muren in decoratief blokverband).

- De zorgvuldigheid in de detaillering, zoals het snijwerk van de gootklossen, het afwijkende metselverband van de hoekpilasters en de inpassing van alle gevelementen binnen het stramien van het blokverband.
- De subtiele verbijzondering van de barakken met een bijzondere functie: een kwartslag gedraaide ontsluiting (voormalige units voor de ploegbazen), onregelmatige gevelindeling (voormalige ziekenbarak), ingemetseld stippenpatroon (voormalig kerkgebouw in het 'Stuurhuis').

stedenbouwkundige / ensemblewaarden

- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang als essentieel en uniek onderdeel van een nog herkenbaar verhoogd gelegen werkeiland met dijk en strekdammen, van waaruit jarenlang is gewerkt aan de drooglegging van de polder Oostelijk Flevoland. Cruciaal voor het rondom zichtbaar en beleefbaar houden van het voormalige eiland zijn het dijktaalud en de open onbebouwde zone eromheen.
- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang vanwege de semi-permanente en collectieve uitstraling, zoals die in de ruimtelijke opzet duidelijk herkenbaar tot uitdrukking komt in de naar binnen gekeerde 'losse' groepering van diverse barakken rond een gemeenschappelijke buitenruimte met een informele groene inrichting. De karakteristieke inrichtingselementen van de buitenruimte zijn: wegen met klinkerbestrating, voetpaden met betonnen trottoirtegels, gazons met solitaire bomen en smalle borders met heesters of lage hagen.
- Het 'Stenen Kamp' ensemble is van bijzonder belang vanwege de karakteristieke en herkenbaar gebleven positionering van de leefruimten aan de landzijde van het werkeiland (woon-, keuken- en ziekenbarakken), en de gebouwen met een bijzondere functie aan de waterzijde van het werkeiland (bestuur-, geloof- en nutsgebouwen).

ruimtelijke opzet en inrichting

Het ‘waterstaatkundige ensemble van gemaal, sluis en bijbehorende dienstwoningen ligt aan de noordzijde van het Werkeiland Lelystad-Haven. Het werkeiland is een gedeeltelijk verbreed stuk ringdijk waarvan de vlakke kruin iets hoger ligt dan het waterpeil van het Oostvaardersdiep en aanzienlijk hoger ligt dan het maaiveld van de drooggevalen polder. De contour van het voormalige eiland is rondom nog steeds duidelijk afleesbaar aan de helling van het dijktafval. Het afval van basaltbrokken wordt thans grotendeels aan het zicht onttrokken door gras, hetgeen de scheidslijn minder hard en duidelijk heeft gemaakt. De beleving van de eilandcontour wordt versterkt door het bebouwingspatroon van de dienstwoningen en de onbebouwde zone eromheen.

De vlakke kruin van de verbrede dijk is grotendeels ingezaaid met gras (‘groene looper’ op de waardenkaart) en wordt doorsneden door wegen met klinkerbestrating, waarbij de Oostvaardersdijk als hoofdroute de flank van het werkeiland volgt. Ondanks deze constante basis heeft de buitenruimte op het werkeiland meerdere gezichten en sferen, met duidelijke verschillen tussen de water- en landzijde, en duidelijke verschillen tussen de noord- en zuidzijde van het werkeiland.

- Karakteristiek is het onderscheid tussen de gemoedelijke rust van de woonclusters aan de landzijde van het werkeiland met een informele groen ingerichte rand, en de levendige bedrijvigheid aan de waterzijde van het werkeiland.
- Karakteristiek is het onderscheid tussen het permanente karakter van het ‘waterbouwkundige’ ensemble aan de noordzijde van het werkeiland (domein van de Dienst der Zuiderzeewerken) en het semi-permanente karakter van het ‘Stenen Kamp’ ensemble aan de zuidzijde van het werkeiland (domein van de Directie van de Wieringermeer), beide gerealiseerd in de periode 1952-1957. Dat onderscheid wordt nog versterkt door de architectonische handschriften, respectievelijk de functionele zakelijkheid van architect Roosenburg (gemaal e.o.) en het ambachtelijke traditionalisme van architect Meffert (‘Stenen Kamp’).
- Karakteristiek voor het kleinschalige wooncluster is de losse, verspringende groepering van de gebouwen die front maken aan een langgerekte collectieve groenvoorzieningen. Dat collectieve groen heeft een informeel open karakter en bestaat in hoofdzaak uit gazons met enkele solitaire bomen en kruisende voetpaden (betonnen trottoirtegels). Daar sluiten de omhaagde privétuinen van de woningen op aan (de karakteristieke hagen zijn hier deels verwijderd).
- Karakteristiek voor het civieltechnische kunstwerk is de solitaire ligging ervan in een open weidse omgeving en de bijzondere aandacht die daarom is uitgegaan naar alle zijden van dit gebouwencomplex dat rondom in het zicht ligt en het silhouet ter plaatse bepaalt.
- Karakteristiek is het lineaire karakter van het dijkvak en – haaks daarop – de twee strekdammen ter bescherming van de voor anker liggende schepen in de haven.

Het ‘waterstaatkundige’ ensemble is tegen, op en in deze polderdijk gegroepeerd, en bestaat uit de volgende onderdelen die hierna worden beschreven:

1. gemaal Wortman
2. Noordersluis
3. stenen dienstwoningen

4. houten dienstwoningen

8. gemaal Wortman

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Oostvaardersdijk 32
oorspronkelijke functie	gemaal
huidige functie	gemaal
opdrachtgever	Dienst der Zuiderzeewerken
ontwerper	D. (Dirk) Roosenburg
ontwerp-/bouwjaar	1952 / 1953-1956
bouwstijl	shake-handsarchitectuur
typologie	poldergemaal

inleiding

Gemaal Wortman vormt het pompende hart van het Werkeiland Lelystad-Haven, en maakt deel uit van een waterstaatkundig ensemble met flankerende sluis en dienstwoningen.

Wortman was één van de drie gemalen in de ringdijk die in 1956-1957 werden ingezet om de polder Oostelijk Flevoland droog te malen (en in 1968 ook bij het droogmalen van de polder Zuidelijk Flevoland). Op 13 september 1956 stelde koningin Juliana het gemaal Wortman in bedrijf, en op 27 juni 1957 viel de polder officieel droog.

De installatietechniek van toen bestaat nog steeds uit vier centrifugaalpomp en betonnen slakkenhuizen met een gezamenlijke capaciteit van 2.000 m³ per minuut bij een opvoerhoogte van zes meter. De pompen van Amerikaanse makelij zijn destijds verstrekt in het kader van de Marshall-hulp en staan opgesteld in de betonnen kelder. Ze worden aangedreven door vier dieselmotoren van het merk Stork-Hesselman, type 7 cilinder 4 tact met elk een vermogen van 1.000 pk. Deze motoren staan in de bovengrondse machinekamer: een hoge éénbeukige ruimte met een draagskelet van betonnen portalen waarop een stalen loopkat is gemonteerd. Het water van de Lage Dwarsvaart wordt via een perskoker naar het Markermeer gepompt. Terugslagkleppen aan het einde van de perskoker zorgen ervoor dat het water niet terug kan stromen naar de polder.

Het gemaal is vernoemd naar dr. ir. Hendrik Wortman, voormalig directeur-generaal van de Dienst der Zuiderzeewerken, en is thans eigendom van het Waterschap Zuiderzeeland. Het gemaal is in 1953-1956 gebouwd naar ontwerp van Dirk Roosenburg, esthetisch adviseur van de Dienst der Zuiderzeewerken. De uitvoering ervan was in handen van diens bureaugenoot Piet Verhave. Roosenburg ontwierp diverse gemalen, sluisen, bruggen en dienstwoningen en hanteerde daarbij veelal een functionalistische bouwstijl met een zekere hang naar formalisme en monumentaliteit. Karakteristiek voor gemaal Wortman zijn enerzijds de doelmatigheid van de rechthoekige machinekamer met vier grote vensters die corresponderen met de opgestelde motoren, en anderzijds de esthetiek van de markante vrijstaande schoorstenen, de 'klassieke' gevelgeleding, de semi-handvorm baksteen in kleזורverband en de integratie van diverse kunstuitingen. Dat harmonisch samengaan van modernistische en traditionalistische stijkenmerken werd destijds ook wel shake-handsarchitectuur genoemd.

Ondanks een brand in 1987 is het gemaal behoorlijk gaaf bewaard gebleven. Alleen zijn de grote inrijdeuren in de kopgevel vervangen, zijn op het dak antennes geplaatst en zijn de

buizen hekwerken rond het gebouw deels vernieuwd en aangevuld. Verder zijn de bovengrondse brandstoftanks vervangen door acht ondergrondse exemplaren aan de noord-oostzijde van het gebouw.

beschrijving

Het gemaal Wortman heeft een onderbouw van gewapend beton en een bovenbouw van metselwerk rond een betonskelet.

- Bezien vanaf de polderzijde bestaat de onderbouw achtereenvolgens uit: gebogen vleugelmuren en vier zuigmonden waarop een vaste plaatbrug met wegdek, de kelder met de vier pompslakkenhuizen en de vier perskokers met terugslagkleppen aan de zijde van het Markermeer. De zichtbare betonelementen zijn rank uitgevoerd en wit geschilderd. Het krooshek voorlangs de zuigmonden is voorzien van een reinigingssysteem: een gebogen stalen monorail voor de verplaatsbare grijparm.
- De blokvormig samengestelde bovenbouw bestaat uit een groot rechthoekig hoofdvolume van één hoge bouwlaag (de machinekamer), kleinere en lagere aanbouwen van twee bouwlagen tegen de kopse noordzijde (neven- en dienstruimten) en twee vrijstaande schoorstenen aan de westzijde. Het alzijdige gebouw heeft aan elke zijde een bijzonder element: de verdiept gelegen personeelsentree met betonnen gedenkplaat 'WORTMAN / 1956' aan de noordzijde, de reeks verdiepingshoge vensters aan de oostzijde, de inrijpoort met gevelreliëf aan de zuidzijde en de twee markante schoorstenen aan de westzijde.

De niet-dragende gevels zijn opgetrokken in generfde oranje / rode baksteen in klezorverband, zijn voorzien van gemetselde lisenen ter plaatse van het betonskelet en hebben een zalmkleurige granieten plint onderlangs (hoog) en bovenlangs (laag). De stalen ramen zijn rechthoekig van vorm, onderverdeeld door roeden en wisselend van formaat (afgestemd op de achterliggende functie). De regelmatige ordening van de ramen in vensterassen zorgt voor rust in het gevelbeeld. De afwezigheid van een zichtbare schuine kap wordt nadrukkelijk gecompenseerd door de forse overstekken van de platte daken.

Aan de westzijde staan twee vrijstaande schoorstenen die hoger reiken dan het dak van de machinehal. De schoorsteenkanalen zijn per twee gevat in een open betonconstructie die aan de korte zijden kepervormig zijn dichtgemetseld.

In de architectuur van het gemaal is een drietal kunstwerken geïntegreerd:

1. In de noordelijke kopgevel zijn drie gegoten betonreliëfs van kunstenaar Gerard van Remmen als borstwering geïntegreerd in een groot raamwerk. Het betreft gestileerde voorstellingen over de inpoldering. Links het nieuwe land met kanalen, een molen en hooischelven. In het midden een dwarsprofiel van een dijk met enerzijds bomen en een vogel, en anderzijds de golven van het IJsselmeer. Rechts een vuurtoren en een zeilboot op de golven.
2. In de zuidelijke kopgevel is boven de vernieuwde inrijdeuren een natuurstenen basreliëf aangebracht van beeldhouwer Paul Grégoire. Het betreft een symbolische voorstelling van de inpoldering: een vrouw ('de zee') overhandigt een kind ('het nieuwe land') aan een man ('de pionier'). Rond deze beeldengroep zijn vissen, een zeeaster, een schelp, een vogel en een bever afgebeeld. Aan weerszijden van het kunstwerk de jaartalstenen '19' en '56'.

3. Aan de binnenzijde van de zuidelijke kopgevel is in de machinekamer een wandvullend kunstwerk aangebracht van schilder en keramist Hans van Norden. In een gemengde techniek van tegel- en schilderwerk wordt het verhaal verteld van de inpoldering. Links de handel en visserij op de voormalige Zuiderzee. In het midden de natuur van de Zuiderzee met vogels en vissen. Rechts het nieuwe land met boom, huis en wapperende vlag.

9. Noordersluis

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Oostvaardersdijk 34
oorspronkelijke functie	sluis
huidige functie	sluis
opdrachtgever	Dienst der Zuiderzeewerken
ontwerper	D. Roosenburg
ontwerp-/bouwjaar	1952 / 1953-1956
bouwtijl	shake-handsarchitectuur
typologie	schutsluis

inleiding

De Noordersluis maakt deel uit van een waterstaatkundig ensemble met flankerend gemaal en dienstwoningen, en is één van de drie sluizen in de ringdijk van de polder Oostelijk Flevoland (alle drie gelegen naast een gemaal). De Noordersluis verbindt de Lage Dwarsvaart met het Oostvaardersdiep / Markermeer, overbrugt een waterpeilverschil van zes meter en is thans eigendom van de provincie Flevoland.

De sluis is in 1953-1956 gebouwd, vermoedelijk naar ontwerp van Dirk Roosenburg esthetisch adviseur van de Dienst der Zuiderzeewerken. Roosenburg ontwierp diverse gemalen, sluizen, bruggen en dienstwoningen en hanteerde daarbij veelal een functionalistische bouwstijl met een zekere hang naar formalisme en monumentaliteit. Karakteristiek voor de Noordersluis zijn enerzijds de doelmatige eenvoud van de schutkolk en anderzijds de esthetiek van het bakstenen huisjes met frivole zadeldaken. Dat harmonisch samengaan van modernistische en traditionalistische stijlkenmerken werd destijds ook wel shake-handsarchitectuur genoemd.

Ondanks enkele vernieuwde raampjes en deuren, de vervangen sluisdeuren en buitenverlichting, en de toegevoegde hekwerken is de Noordersluis met dienstgebouwtjes en verkeersbrug behoorlijk gaaf bewaard gebleven. Omdat de sluis en brug inmiddels op afstand worden bediend, heeft het bedieningshuisje zijn functie verloren.

beschrijving

De Noordersluis bestaat uit een langgerekte schutkolk met twee dienstgebouwtjes bij het bovenstroomse sluishoofd en een verkeersbrug over het benedenstroomse sluishoofd.

- De langgerekte schutkolk meet ongeveer 88 bij 9 meter en heeft wanden en sluishoofden van gewapend beton met bovenlangs stalen hoekprofielen en bolders. In de kolkwanden zijn op twee niveaus kleine haalkommen met pennen uitgespaard, alsmede enkele trappen. De sluishoofden bevatten hydraulisch aangedreven stalen

sluisdeuren die met de punt in de richting wijzen van het Markermeer (de zijde met het hoogste waterpeil). Het bovenstroomse sluishoofd heeft aan de buitenzijde nog een extra stel waaierdeuren voor noodgevallen.

- De twee dienstgebouwtjes staan op een zichtbare betonnen onderbouw en hebben één bouwlaag onder flauw hellend zadeldak met de nokrichting evenwijdig aan de sluis. Beide zadeldaken zijn gedekt met bitumen en hebben een betonnen overstek met opgewipte dakvoet. De gevels van gele semi-handvorm baksteen zijn gemetseld in klezorverband en voorzien van rollagen boven de raampjes. Enkele stalen deuren en raampjes zijn vernieuwd. Het dienstgebouwtje aan de noordzijde staat op een iets hogere betonnen onderbouw en heeft een ingekeepte hoek waardoor het samengesteld venster van de bedieningsruimte in beide richtingen optimaal zicht biedt op de vaarroute.
- De verkeersbrug over het benedenstroomse sluishoofd is van het bascule-type: een soort ophaalbrug waarbij het stalen platte brugdek en het ondergrondse contragewicht om één as draaien. De brug is aan beide langszijden afgezet met een buizen hekwerk.

10. stenen dienstwoningen

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
buurt	Oostvaardersdijk 2-26 (m.u.v. nr. 8)
oorspronkelijke functie	dienstwoningen
huidige functie	woningen
opdrachtgever	Dienst der Zuiderzeewerken
ontwerper	D. Roosenburg (vermoedelijk)
ontwerp-/bouwjaar	1953-1954 / 1954-1955
bouwstijl	traditionalisme
typologie	(half) vrijstaande eengezinswoningen

inleiding

De stenen dienstwoningen aan de Oostvaardersdijk 2-26 maken deel uit van een waterstaatkundig ensemble met flankerend gemaal en sluis. Het betreft (half) vrijstaande eengezinswoningen in blokjes van twee, drie en vier met tussenliggende schuurtjes. De reeks begint en eindigt met een enkelvoudige woning. De verspringende rooilijn volgt min of meer de gebogen contour van het voormalige werkeiland. De woningen zijn met de voorgevels georiënteerd op een langgerekt plantsoen langs de Oostvaardersdijk. Alle woningen hebben private voor- en achtertuinen: oorspronkelijk uniform omhaagd, thans een grote diversiteit aan erfscheidingen en later toegevoegde bouwsels in de achtertuinen. De woningen voor de medewerkers van het gemaal en de sluis zijn in 1954-1955 gebouwd, vermoedelijk naar ontwerp van Dirk Roosenburg esthetisch adviseur van de Dienst der Zuiderzeewerken. Roosenburg ontwierp diverse gemalen, sluizen, bruggen en dienstwoningen en hanteerde daarbij veelal een functionalistische bouwstijl. Alleen de dienstwoningen zijn meestal traditioneel vormgegeven met bakstenen gevels en schuine pannen daken. Eveneens karakteristiek voor deze woningen is het gevarieerde bebouwingspatroon met twee verbijzonderde kopwoningen en een reeks geschakelde twee-onder-één-kappers aan een langgerekt plantsoen dat de contour van het voormalige

werkeiland volgt. De woningindeling bestond uit een hal, woonkamer, zitkamer, keuken en schuurtje op de begane grond, slaapkamers en een doucheruimte op de verdieping en een vliering in de kap.

Het vooraanzicht van de reeks woningen en het complexmatige karakter daarvan zijn behoorlijk gaaf bewaard gebleven. Intact is de afwisseling van woningen en intervallen met kleine aanbousels, alsmede de continuïteit van de donkere bakstenen gevels en de oranje pannen daken. De meest ingrijpende veranderingen aan deze zijde zijn de toegevoegde garage bij nummer 10, de verstening van voortuinen en de variatie aan erfafscheidingen. Afgaande op historische zwart-witfoto's was al het schilderwerk oorspronkelijk wit met uitzondering van de donker geschilderde deuren. Dat kleurbeeld wisselt thans per woning. Aan de achterzijde is het beeld drastischer gewijzigd door de toevoeging van schuurtjes (overal), schuttingen (o.a. nr. 20), uitbouwen (nr. 10) en dakkapellen (nr. 18). Deze kant verdraagt meer aanpassingen omdat het geen beeldbepalende zijde van het werkeiland betreft.

beschrijving

De reeks bestaat uit blokjes van twee, drie en vier eengezinswoningen met tussenliggende schuurtjes. De woningen zijn onder te verdelen in vier typen: twee typen 'vrijstaande' kopwoningen met de voordeur in een uitbouw (nr.2) of in de voorgevel (nr.26), en twee typen twee-onder-één-kapwoningen met de voordeuren in de voorgevels (nrs. 4;6, 14;16, 18;20 en 22;24) of in de zijgevels (nr.10;12). Ondanks de typologische verschillen is het architectuurbeeld van alle woningen in grote lijnen gelijk.

De rechthoekige woningen bestaan uit een hoofdvolume van twee bouwlagen onder zadeldak en een kleine zijwaartse uitbouw van één bouwlaag onder zadeldak. De zadeldaken zonder overstek zijn gedekt met rode verbeterde Hollandse pannen, wateren af via zinken mastgoten en hebben gemetselde schoorstenen in het dakschild en/of op de nok. De gevels van donkerrode semi-handvorm baksteen zijn gemetseld in Noors kettingverband met kalkvoegen en voorzien van een trasraam van klinkers met donkerder cementvoegen. De rechthoekige gevelopeningen zijn overal nog intact en voorzien van betonnen lateien, rollagen en/of bakstenen lekdorpels. Bij de houten ramen is hier en daar een roede verwijderd. De voordeuren zijn vernieuwd, maar de opgeklampte schuurdeuren zijn nog oorspronkelijk. De recente wijzigingen en toevoegingen die in de inleiding staan opgesomd, worden hier niet herhaald.

De woning op nummer 2 onderscheidt zich binnen de reeks door twee oorspronkelijke elementen met een meer moderne verschijningsvorm: een klein vrijstaand tuinhuisje met bakstenen gevels in Noors kettingverband onder een lessenaarsdak met overstek op klossen en een grote schuin geplaatste éénlaags zij-aanbouw onder lessenaarsdak met overstek. Het grote venster in de zij-aanbouw ziet uit in de richting van het Oostvaardersdiep / Markermeer.

11. houten dienstwoningen

basisgegevens

wijk	Lelystad-Haven
adres	Oostvaardersdijk 1;3, 5;7, 13;15, 21;23
oorspronkelijke functie	dienstwoningen

huidige functie	woningen
opdrachtgever	Dienst der Zuiderzeewerken
ontwerper	onbekend
bouwjaar	1957 (eerste helft)
bouwstijl	traditionalisme
typologie	semi-permanente woonbarak

inleiding

De houten dienstwoningen aan de Oostvaardersdijk 1-23 maken deel uit van een waterstaatkundig ensemble met flankerende sluis en gemaal. Het betreft twee-onder-één-kapwoningen voor medewerkers van het gemaal en de sluis in een verspringende verkaveling van twee rijen met de langsgevels evenwijdig aan de sluis. De plaatsing ervan in de eerste helft van 1957 werd mogelijk omdat dit deel van het bouwterrein vrij kwam na de voltooiing van het gemaal, de sluis en het gewijzigde tracé van de Oostvaardersdijk met brug over de sluis. Tijdens het eerste decennium van de 21e eeuw zijn in de achterste rij twee blokjes met de nummers 9;11 en 17;19 gesloopt. Sindsdien resteren er vier dubbele woningen. Afgaande op historische zwart-witfoto's was de inrichting van de buitenruimte collectief aan de voorzijde en privaat aan de achterzijde met omhaagde (moes)tuinen. De woningen zijn redelijk intact qua hoofdvorm en gevelindeling. Daarentegen zijn de deuren, ramen, gevelbekleding en dakbedekking individueel per woning gewijzigd waardoor het complexmatige karakter ervan is aangetast. Bovendien zijn de woningen aan de achterzijde gedeeltelijk uitgebouwd onder doorgetrokken dakschild en zijn er naast de woningen bijgebouwen gerealiseerd. Het meest gaaf bewaard gebleven blokje is de dubbele woning op nr.13;15, met dien verstande dat de houten gevels oorspronkelijk veel lichter van kleur waren.

beschrijving

De vier semi-permanente woonbarakken bestaan uit één rechthoekige bouwlaag onder flauw hellend zadeldak, en omvatten elk twee woningen met de rug tegen elkaar en de voordeuren in de kopgevels. Dat is wat ze nog steeds met elkaar gemeen hebben. Maar het gevelbeeld is door individuele ingrepen wel uiteen gevallen. Het oorspronkelijke gevelbeeld bestaat uit een stenen terugliggende plint, een verticale gevelbetimmering, een houten voordeur onder luifel en bovenlicht, rechthoekige houten kozijnen met stalen ramen, asbest golfplaten, zinken mastgoten en onbewerkte houten windveren. Dat beeld is over de hele linie nog goeddeels intact bij de nummers 1;3, 13;15 en 21 (afgezien van de kleurstelling en de uitbouwen: zie inleiding). Die provisorische eenvoud is bij de overige woningen ingeruild voor een meer permanente voornaamheid, zoals die - wisselend per woning - tot uitdrukking komt in: brede horizontale gevelplanken, modieuze voordeuren, decoratief gesneden windveren en de toevoeging van veranda's en vensterluiken.

waardering 'waterstaatkundig' ensemble ⁸

⁸ Hierbij zijn de waarderingscriteria gehanteerd zoals opgesteld door de gemeente Lelystad (zie bijlage 1).

inleiding

Het Werkeiland Lelystad-Haven als geheel is van belang als essentieel onderdeel van het Zuiderzeeproject in het algemeen en de Flevopolder in het bijzonder: een civieltechnisch hoogstandje met als primaire doel nieuw landbouwareaal te creëren. Het werkeiland is de spin in het web van het Zuiderzeeproject omdat daar de ringdijken van de drie geplande polders bij elkaar komen. Het werkeiland biedt bovendien een compleet en behoorlijk gaaf beeld met hoge belevingswaarde van een ringdijk, gemaal, sluis, dienstwoningen, arbeiderskamp en voorzieningen. Deze in samenhang ontworpen elementen herinneren aan de immense inspanningen die in de pionierstijd nodig waren om Flevoland aan te leggen. Het permanente 'waterstaatkundige' ensemble uit de periode 1952-1956 bestaat uit het gemaal Wortman, de Noordersluis met bedieningsgebouwtjes en brug, en de stenen dienstwoningen. In 1957 is daar een reeks semi-permanente houten dienstwoningen aan toegevoegd, waarvan er nog vier dubbele resteren. Dit ensemble is van algemeen belang wegens zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap en cultuurhistorische waarde, en meer in het bijzonder vanwege de volgende overwegingen.

cultuurhistorische waarden

- Het 'waterstaatkundige' ensemble is van bijzonder belang voor de nederzettingsgeschiedenis van Lelystad: hier ligt – weliswaar buiten het stedenbouwkundige plan van C. van Eesteren - een belangrijke bakermat van de stad.
- Het 'waterstaatkundige' ensemble is van bijzonder belang als civieltechnisch kunstwerk dat – in werking gesteld door koningin Juliana - het droogmalen van Oostelijk Flevoland mede mogelijk heeft gemaakt, en dat sindsdien het waterpeil reguleert (gemaal), de scheepsvaart faciliteert (sluis) en medewerkers onderdak biedt (dienstwoningen). Anders dan het tijdelijke 'Stenen Kamp' heeft dit blijvende ensemble daarom grotendeels een permanente, degelijke verschijningsvorm.
- Het 'waterstaatkundige' ensemble is van bijzonder belang als zichtbare en beleefbare uiting van technisch vermogen en kunde die nodig waren voor de inpoldering én voor de waterbeheersing van Oostelijk Flevoland. Het naoorlogse optimisme over de maakbaarheid van nieuw landschap – financieel mede mogelijk gemaakt door de Amerikaanse Marshallhulp - krijgt op deze plek een industriële aanblik, een artistieke vertaling in kunstuitingen op het gemaal en een menselijke kant door de flankerende dienstwoningen.

architectuurhistorische waarden

- Het 'waterstaatkundige' ensemble is van bijzonder belang omdat het – op de later toegevoegde houten woonbarakken na – helemaal is uitgevoerd in de zorgvuldig gedetailleerde en doelmatige baksteenarchitectuur van architect Dirk Roosenburg, esthetisch adviseur van de Dienst der Zuiderzeewerken. Het ensemble is bovendien in hoge mate gaaf.
- De architectonische en typologische essentie van het gemaal komen naar voren in de volgende te respecteren kernkwaliteiten:
 - De nog herkenbare typologie van een door dieselmotoren aangedreven poldergemaal met centrifugaalpompen en betonnen slakkenhuizen.
 - Het heldere onderscheid tussen een betonnen onderbouw en een bakstenen blokvormige bovenbouw met platte daken.

- De doelmatige opzet van de machinekamer als een rechthoekige doos met vier grote ramen in de langsegevels die corresponderen met de opstelling van de motoren, en met gemetselde lisenen die corresponderen met het inwendige betonskelet (form follows function).
- De kunstzinnige accenten in beide kopgevels als artistieke blikvangers voor het verkeer op de Houtribweg. Deze kunstuitingen geven met de nodige symboliek en trots uiting aan de heroïek van de inpoldering. Dat geldt overigens ook voor het monumentale kunstwerk in de machinekamer.
- De goed doordachte gevelcomposities met een uitgebalanceerde verhouding tussen gesloten delen (oranje-rode handvormbaksteen, klezoorverband) en transparante delen (stalen roedenvesters), alsmede een ‘klassieke’ drieledige gevelopbouw (granieten plint, bakstenen lisenen en betonnen kroonlijst met overstek).
- De twee vrijstaande schoorstenen als markante ‘poortwachters’ aan de waterkant.
- De architectonische en typologische essentie van de sluis komen naar voren in de volgende te respecteren kernkwaliteiten:
 - Het heldere onderscheid tussen de doelmatige eenvoud van de onderbouw (betonnen schutkolk, stalen basculebrug) en de esthetische frivoliteit van de bovenbouw (twee sterk op elkaar gelijkende dienstgebouwtjes in fris gele baksteen en zadeldak met opgewipte betonnen dakvoet). Al deze onderdelen zijn nog in hoge mate gaaf.
- De architectonische en typologische essentie van de stenen dienstwoningen komen naar voren in de volgende te respecteren kernkwaliteiten:
 - De archetypische verschijningsvorm van de (half)vrijstaande eengezinswoningen: tweelaags met bakstenen gevels onder een pannen zadeldak.
 - De lage schuurtjes met zadeldaken als terugliggende schakelstukken in de open intervallen tussen de woningen.
 - Het complexmatige karakter zoals dat - vooral aan de gave frontzijde - tot uitdrukking komt in het consequent doorgevoerde gevelbeeld met als meest beeldbepalende constanten: de semi-handvormbaksteen in Noors kettingverband, de spiegelsymmetrische gevelcomposities en het ononderbroken dakschild met rode verbeterde Hollandse pannen.
 - De verbijzonderde kop bij nummer 2 bestaande uit een scheef geplaatste uitbouw onder lessenaarsdak met overstek.
- De architectonische en typologische essentie van de houten dienstwoningen komen naar voren in de volgende te respecteren kernkwaliteiten:
 - De eenduidige rechthoekige hoofdvorm met langgerekt flauw hellend zadeldak en het rug-aan-rug principe met de voordeuren in de kopgevels.
 - De semi-permanente uitstraling, zoals die in de architectuur tot uitdrukking komt in de bouwtypologie (lage langgerekte barakken), in het collectieve complexmatige karakter (herhaling van in beginsel uniforme gebouwen) en in de simpele verwerking van eenvoudige bouwmaterialen: houten gevels (smalle staande planken), houten kozijnen, roedenvesters, zinken mastgoten en golfplaten dakbedekking.

stedenbouwkundige / ensemblewaarden

- Het ‘waterstaatkundige’ ensemble is van bijzonder belang als essentieel en beeldbepalend onderdeel van een uniek en nog herkenbaar verhoogd gelegen werkeiland, van waaruit jarenlang is gewerkt aan de drooglegging van de polder Oostelijk

Flevoland. Cruciaal voor het rondom zichtbaar en beleefbaar houden van het voormalige eiland zijn het dijktaalud, de geïntegreerde civieltechnische kunstwerken en de open onbebouwde zone eromheen.

- Het 'waterstaatkundige' ensemble is van bijzonder belang als verzameling alzijdige solitaire bouwwerken in een weidse open omgeving, waarbij om die reden veel aandacht is besteed aan de inrichting van de buitenruimte en het alzijdige gevelbeeld. Dat laatste geldt vooral voor het gemaal en de sluis, op een lager niveau ook voor de houten dienstwoningen en in mindere mate voor de stenen dienstwoningen omdat die vooral eenzijdig front maken naar de Oostvaardersdijk. De buitenruimte heeft als karakteristieke inrichtingselementen: wegen met klinkerbestrating, voetpaden met betonnen trottoirtegels, collectieve gazons met solitaire bomen en lage hagen rond de private tuinen van de woningen.
- Het 'waterstaatkundige' ensemble is van bijzonder belang omdat het kloeke gemaal met de forse dakoverstekken en de nog hoger oprijzende vrijstaande schoorstenen een karakteristiek silhouet vormen dat van bijzondere betekenis is voor het aanzien van Lelystad-Haven.

Basisnormen:

- het object/terrein heeft een zekere architectuurhistorische waarde;
- het casco (muurwerk en fundering) verkeert in redelijke staat: het object is eventueel te restaureren zonder volledige afbraak.

1. Architectuurhistorische criteria:

- a. het object/terrein is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant en valt op door specifieke stijlkenmerken, al dan niet met plaatselijke variaties;
- b. het object is, in opstand en plattegrond, van belang als voorbeeld van een gebouw met een bepaalde (oorspronkelijke) functie;
- c. het object valt op door (bijzonder) gave verhoudingen en/of bijzondere of zeldzame detaillering van het exterieur, bijvoorbeeld door vormgeving, kleur en/of materiaalgebruik;
- d. het object/terrein heeft een bijzonder of zeldzaam gedetailleerd interieur of bevat zeldzame onderdelen;
- e. het object is een goed voorbeeld van het werk van een belangrijke architect of kunstenaar en neemt een belangrijke plaats in binnen de plaatselijke, regionale of landelijke architectuurgeschiedenis;
- f. het object/terrein is van belang vanwege een historische of vernieuwende - pioniersfunctie - constructiewijze.

2. Stedenbouwkundige criteria:

- a. het object/terrein is een onderdeel van een belangrijk stedenbouwkundige / landschappelijk concept;
- b. het object/terrein is een onderdeel van een historisch gegroeid stedenbouwkundig/ landschappelijk gebied en is bepalend voor het zichtbaar houden van deze situatie: er is een duidelijk verband tussen gebouw en historische verkaveling;
- c. het object/terrein is van belang vanwege het zichtbaar houden van het werk van een belangrijke stedenbouwkundige;
- d. het object/terrein heeft een zeldzaamheidswaarde qua aanleg, structuur en relatie met de omgeving.

3. Cultuurhistorische criteria:

- a. de bebouwing is van belang vanwege een plaatselijk geschiedkundig feit, een zichtbaar stuk geschiedenis van bijvoorbeeld bekende bewoners, beroepen, bijzondere activiteiten e.d.
- b. het object/terrein vertegenwoordigt een aspect van religieuze, militaire of waterstaatkundige geschiedenis;
- c. het object/terrein is van belang vanwege zijn bestemming als uitdrukking van een cultuur-, sociaal- of economisch-historische ontwikkeling;
- d. het object/terrein is van belang vanwege zijn verschijningsvorm, welke verbonden is met een algemeen historische, economische, politieke of geestelijke ontwikkeling.

BIJLAGE 2: GERAADPLEEGDE BRONNEN

archieven

- Het Flevolands Archief: Collectie 4 Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, tekeningen
- Persoonlijk archief van bewoner Oostvaardersdijk 10: bouwtekening, bestek en voorwaarden van de eigen dienstwoning

internet

- ahn.nl
- bonas.nl
- brugwachtershuisjes.nl
- flevolanderfgoed.nl
- flevolandsgeheugen.nl
- gahetna.nl
- gemalen.nl
- nieuwlanderfgoed.nl
- topotijdreis.nl
- wederopbouwdatabank.nl

literatuur

- Bekius, H.J. e.a. (1992). *Geschiedenis van Werkeiland Lelystad 1950-1958*, Zutphen Walburg Pers 1992
- Hoogstraten, D. van (2005). *Dirk Roosenburg (1887-1962)*, Uitgeverij 010 Rotterdam 2005.
- Martin, R. (2010). *Lelystad van werkeiland tot warande: 1950-2010*, Zwolle Uitgever W Books 2010
- Voigt, E. (2012). *Lelystad: van Werkeiland tot Hanzelijn*, Lelystad Uitgave Plus Postma 2012

rapporten / brochures

- Erfgoedcommissie Lelystad (2017). *Waardestelling Werkeiland Lelystad-Haven*, rapport 4, 13 september 2017
- Gemeente Lelystad (2009). *Bestemmingsplan Lelystad-Haven Werkeiland*, Lelystad 26 februari 2009
- Gemeente Lelystad (2009). *Beeldkwaliteitsplan Lelystad-Haven Werkeiland*, Lelystad 26 februari 2009
- Gemeente Lelystad (2015). *Welstandsnota 2015: Lelystad geeft ruimte Kwaliteit*, Lelystad 1 december 2015
- Meijel, L. van, P. Opmeer (2007). *Cultuurhistorie in Lelystad*, Amersfoort / Nijmegen 2007
- Polderman, R. (2006). *Gemalen: categoriaal onderzoek wederopbouw 1940-1965*, RdMz Zeist 2006
- - , *Werkeiland-wandeling, Lelystad-Haven, historie-werkeiland (1949-)*, z.j., z.p.